

Wojciechowski I. 1987

— Ekologiczne podstawy kształtowania środowiska

— PWN, Warszawa, ss. 450. [ISBN 83-01-07349-7]

Problemy ochrony i kształtowania środowiska są obecnie często omawiane w prasie, radiu i telewizji. Ukazuje się też wiele pozycji książkowych, nie tylko ściśle naukowych, ale również naukowo-dydaktycznych, tj. podręczników dla różnych kierunków i poziomów nauczania, jak też książek popularnonaukowych. Wśród podręczników akademickich ważne miejsce zajmuje niewątpliwie wydany w drugiej połowie 1987 r. przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe skrypt dla studentów szkół wyższych doc. dra hab. Iwo Wojciechowskiego. Jak wynika z przedmowy, inspiracją do napisania książki były zajęcia seminaryjne i wykłady, które Autor prowadził na Akademii Rolniczej w Lublinie i na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Cechą charakterystyczną omawianej pozycji jest jej wyraźnie autorski charakter. Podręcznik napisany został przez ekologa-hydrobiologa, co znajduje odbicie w ujęciu problematyki zarówno całej książki, jak i poszczególnych rozdziałów.

Podręcznik składa się z 6 głównych rozdziałów. We „Wstępie” omówiono zagadnienia lokalnego i globalnego zagrożenia środowiska przyrodniczego i środowiska człowieka, które prowadzą do światowego kryzysu surowcowego, ekologicznego i demograficznego. Autor analizuje bardziej szczegółowo kryzys ekologiczny, wskazuje na mechanizmy utrzymywania równowagi między środowiskiem a populacją ludzką. Podkreśla, że zdolności układów przyrodniczych do samoregulacji i samonaprawiania są szansą ocalenia ludzkości i biosfery. Doc. Wojciechowski w zakończeniu „Wstępu” wskazuje, że „Zbrodnią wobec przyszłych pokoleń jest krótkoterminowy rachunek ekonomiczny „opłacalności” albo „nieopłacalności” stosowania zasad ochrony środowiska (...). Stosowanie takiego rachunku wynika z braku zrozumienia i wiedzy w zakresie podstaw problematyki środowiskowej u ludzi podejmujących decyzje gospodarcze. Temu nie można się dziwić (...). Przeważająca w społeczeństwach część ludzi otrzymuje tak fragmentaryczną i niedostosowaną do obecnych potrzeb wiedzę przyrodniczą, że jej zasób nie pozwala nawet na samodzielne ukształtowanie przyrodniczego sposobu myślenia”.

W rozdziale drugim pt. „Układy ekologiczne i ich funkcjonowanie” omówiono szczegółowo zagadnienia Ziemi jako planety życia, warunków środowiskowych powstawania i rozwoju życia, początków ewolucji organizmów i układów ekologicznych. W dalszym ciągu rozdziału Autor zajmuje się podstawowymi problemami ekologii: środowiskiem, układami biologicznymi w aspekcie energetycznym, mechanizmami homeostatycznymi, zagadnieniami populacji, jej struktury, interakcji i funkcjonowania w środowisku. Kolejno omawia następnie zagadnienia poziomów troficznych, biocenozy, jej struktury i funkcjonowania w biotopie oraz zmienności biocenoz i ekosystemów. Rozdział ten kończą rozważania dotyczące układów ponadekosystemowych.

Trzy następne rozdziały podręcznika dotyczą zagadnień kształtowania i ochrony atmosfery (rozdział 3), zasobów i ekosystemów wodnych (rozdział 4) oraz lądowych układów ekologicznych (rozdział 5). Omawiane w nich zagadnienia uszeregowane są według podobnego schematu: funkcjonowanie omawianych układów w warunkach naturalnych, źródła i mechanizmy degradacji oraz na zakończenie środki przeciwdziałania. Najbardziej szczegółowo i dogłębnie potraktowano zagadnienia zasobów i ekosystemów wodnych — rozdział im poświęcony jest bardzo obszerny, obejmuje szeroki zakres faktów, zawiera wiele przykładów. Sprawy te są najbliższe Autorowi, który sygnalizuje to już w przedmowie. Dzięki temu wiele kwestii w tej części książki nabiera charakteru bardziej osobistego; poparte są one wynikami prac własnych Autora i stanowią często podsumowanie jego przemyśleń i badań.

Podręcznik jest podsumowany rozdziałem szóstym pt. „Środowisko przyrodnicze a bariery cywilizacji”, poświęconym barierom dalszego rozwoju ludzkości. Autor omawia krótko barierę energetyczną i surowcową, zagadnienia kryzysu żywnościowego, sprawy zanieczyszczenia środowiska oraz problemy demograficzne na ziemi. Wskazuje na ważne jego zdaniem kierunki i możliwości wyjścia ludzkości z trudnej obecnej sytuacji. Rozdział ten traktuje szereg spraw dość pobieżnie i często dyskusyjnie.

Poważną zaletą podręcznika jest jasny i logiczny wykład ułatwiający czytelnikowi zrozumienie nawet trudnych i skomplikowanych kwestii. Materiał ilustracyjny książki, ciekawie dobrany i przygotowany przez Autora, na pewno mógłby być bogatszy. Wydaje mi się również, że tak potrzebna i wartościowa pozycja powinna być starannie wydana: nie jako skrypt, na papierze lepszej klasy i w większym nakładzie (obecny — 3000 egzemplarzy). Książka może być pomocna w zrozumieniu wielu zjawisk ekologicznych nie tylko przez studentów, ale również nauczycieli szkół średnich, słuchaczy studiów podyplomowych, członków kół zainteresowań i czytelników o przyrodniczych zamiłowaniach.

Anna Stańczykowska